

Asia: VN/33836/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain ja harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 6 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Kommenttinne valvontalain 1 §:ään ehdotetusta muutoksesta ja sen vaikutuksista (Kunnan hyte-järjestämistehtävän valvonta).

Näkövammaisten liitto kannattaa valvontalain soveltamisalan ulottamista kuntien hyte-järjestämistehtävien valvontaan aiempaa järjestämislaissa ollutta sääntelyä vastaavasti. Ehdotettu muutos tulee kuitenkin huomioida valvontaviranomaisen resurssoinnissa, jotta koitua lisätyö ei vaaranna nyt jo niukasti resursoitua sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaa.

Kommenttinne valvontalain 4 §:ään ehdotetusta muutoksesta ja sen vaikutuksista (Vaativaa sosiaalihuoltoa tuottavan palveluyksikön määritelmä).

-

Kommenttinne valvontalain 9 §:ään ja 24 §:n 1 momenttiin ehdotetuista muutoksista ja niiden vaikutuksista (Palveluntuottajan henkilöstön kielitaidosta huolehtiminen)

Näkövammaisten liitto pitää erittäin tärkeänä, että sekä palveluntuottajan että palvelun järjestäjän velvollisuudesta varmistaa henkilöstön riittävä ammatillinen kielitaito säädetään vahvemmin. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön riittävä ammatillinen kielitaito on asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistamisen välttämätön edellytys. Lisäksi riittävä ammatillinen kielitaito on välttämätön myös asiakkaiden kielellisten oikeuksien ja tiedonsaantioikeuksien toteutumisen sekä asiakasprosessin osallisuuden näkökulmista. Kielitaitovaatimuksen merkitystä vammaisille henkilöille ei esitysluonnoksessa kuitenkaan arvioida, vaikka vammaisilla henkilöillä usein on kommunikointiin ja vuorovaikutukseen liittyviä erityisiä tarpeita. Näkövammaisten liitto katsoo, että hallituksen esitystä tulisi vielä täydentää arvioimalla kielitaidon varmistamisen merkitystä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen ja palveluiden laadun näkökulmista.

Kommenttinne valvontalain 18 §:ään ja Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 6 §:ään ehdotetuista muutoksista ja niiden vaikutuksista (Velvoitteidenhoitoselvityksen pyytäminen ja laatiminen)

-

Kommenttinne valvontalain 24 §:ään ehdotetuista 2 ja 3 momentista ja niiden vaikutuksista (Palvelunjärjestäjän omavalvontaan ja lastensuojelun sijaishuollon valvontaan liittyvät tiedonsaanti- ja tarkastusoikeudet)

-

Kommenttinne valvontalain 26 ja 27 §:ään ehdotetuista muutoksista ja niiden vaikutuksista (Omavalvonnan raportointi)

Näkövammaisten liitto ei kannata sitä, että määraaikaa julkaista omavalvontaohjelman toteutumisen seurantahavainnot ja palveluyksikön omavalvontasuunnitelman seurannan selvitys sekä näihin perustuvat toimenpiteet pidennettäisiin kuuteen kuukauteen.

Ehdotus raportointijakson lyhentämisestä perustuu tarpeeseen vähentää omavalvonnan edellyttämää hallinnollista työtä. Omavalvontaohjelma on kuitenkin palvelujen laadun ja potilas- ja asiakasturvallisuuden näkökulmasta keskeinen asiakirja, jossa tulee raportoida myös palvelujen asiakkailta ja heidän läheisiltään ja palveluyksikön henkilöstöltä koottava palaute ja toimenpiteet, joihin palaute on johtanut. Kyse on siten myös asiakkaiden osallisuudesta ja oikeudesta saada tietoa omavalvonnasta.

Valvontalain kehittämistarpeiden arviomuistiossa todettiin omavalvonnan raportointivelvoitteiden täyttämiseksi tarvittavan lisää kansallista ohjausta ja sama tarve on tullut esille laillisuusvalvontaratkaisuihin. Esimerkiksi apulaisoikeuskanslerin päätöksessä OKV/97/70/2025 esille tulleita hyvinvointialueiden omavalvontasuunnitelmia ja niiden seurannan raportointia koskevia puutteita tulisi lakiesityksessä pyrkiä ratkaisemaan sääntelyä tarvittaessa täsmentämällä, ei väljentämällä. Näkövammaisten liitto ehdottaa, että jatkovalmistelussa valmisteltaisiin valvontalain 31 §:n mukainen asetus omavalvontaohjelman yleisestä sisällöstä, laatisesta ja seurannasta.

Kommenttinne valvontalain 2 ja 28 §:ään ehdotettavista muutoksista ja niiden vaikutuksista (Vuokratyöntekijöiden rikostaustan selvittäminen)

Näkövammaisten liitto kannattaa ehdotusta siitä, että palveluntuottajan velvollisuus ja oikeus iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä ulotetaan koskemaan myös vuokratyöntekijöitä. Ehdotettu säännös lisää haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden asiakas- ja potilasturvallisuutta. Koska vuokratyösuhteet usein kuitenkin ovat hyvinkin lyhytaikaisia on jatkovalmistelussa tarpeen selvittää, tulisiko asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistamiseksi velvollisuus rikostaustan selvittämiseen olla myös työvoimaa sosiaali- ja terveystalvelujen tuottajille tarjoavalla ja vuokraavalla yrityksellä.

Valvontalain kehittämistarpeiden arviomuistiossa kiinnitettiin huomiota perhehoidon valvonnan riittämättömyyteen ja valvontavastuiden epäselvyyteen. Näkövammaisten liitto pitää perusteltuna, että velvollisuus ja oikeus iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa työskentelevien rikostaustan selvittämiseen ulotettaisiin koskemaan myös toimeksiantosopimussuhteista perhehoitoa, ja lisäksi valvontalain muutosesityksen yhteydessä lain

soveltamisala laajennettaisiin kokonaisuudessaan koskemaan toimeksiantosopimusperustaisen perhehoidon valvontaa. Perhehoidon asiakkaat ovat usein erityistarpeidensa ja toimintakyvyn rajoitustensa vuoksi erityisen alttiita kaltoinkohtelulle ja hyväksikäytölle ja lisäksi palvelu pääsääntöisesti toteutetaan yksintyöskentelynä asiakkaan tai työntekijän kotona, jolloin työyhteisön sosiaalinen kontrolli jää puuttumaan.

Kommenttinne valvontalain 45 §:ään ehdotetuista muutoksista ja niiden vaikutuksista (Viranomaisvalvonnan tiedonsaantioikeudet)

Näkövammaisten liitto kannattaa ehdotettua valvontaviranomaisen tiedonsaantioikeuden laajentamista koskemaan uusi viranomaisia ja toimijoita, kuten vuokrahenkilöstöä välittäviä yrityksiä. Lisäksi Näkövammaisten liitto ehdottaa jatkovalmistelussa vielä arviotavaksi, voitaisiinko toteuttaa myös valvontalain kehittämistarpeiden arviomuistiossa esitetty ehdotus siitä, että henkilöstöä välittävälle yrityksille säädettäisiin oma-aloitteinen velvollisuus ilmoittaa valvontaviranomaiselle havaitsemastaan asiakas- ja potilasturvallisuusriskistä.

Kommenttinne 47 a §:n sääntelystä koskien Pohjanmaan hyvinvointialueen tehtäviä, ohjausta ja rahoitusta kansallisena asiakas- ja turvallisuuden asiantuntijaviranomaisena.

Näkövammaisten liitto kannattaa ehdotettua asiakas- ja potilaskeskuksen toiminnan ja sen ohjauksen ja rahoituksen vakiinnuttamista säätämällä siitä uudessa 47 a §:ssä.

Kommenttinne väliaikaisen sääntelyn voimassaolon ja julkisten palveluntuottajien siirtymäajan jatkamisesta ja niiden vaikutuksista

Näkövammaisten liitto ymmärtää tarpeen jatkaa palveluntuottajia, joilla on vain yksi asiakas- ja potilastyötä tekevä henkilö, koskevan poikkeussäännöksen (oikeus aloittaa toimintansa jo ennen rekisteröintipäätöstä) voimassaoloa vuoteen 2030 saakka. Kuitenkin Näkövammaisten liitto pitää ongelmallisena sitä, että valvontalain aiemman valmistelun puutteellisuuden ja valvontaviranomaisten resurssoinnin riittämättömyyden on annettu johtaa tilanteeseen, jossa poikkeussäännöksen voimassaoloa joudutaan edelleen jatkamaan.

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että jo valvontalain kehittämistarpeiden arviomuistiossa kuvattiin väliaikaisen muutoksen ainakin joillain alueilla jo heikentäneen asiakas- ja potilasturvallisuutta. Tämä riski on merkittävä esimerkiksi sosiaalihuollon palveluissa, joissa palveluntuottaja työskentelee yksin mahdollisesti hyvinkin haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan kanssa tämän kodissa. Näkövammaisten liitto katsoo, että väliaikainen muutos on siten käytännössä tehnyt tyhjäksi valvontalain tarkoituksena olleen ennakollisen valvonnan vahvistamisen. Arviomuistion mukaan valvontaviranomaisella ei ole ollut toimintamalleja tai -linjauksia tilanteisiin, jossa väliaikaisen sääntelyn nojalla toimintansa aloittanut palveluntuottaja ei täytäkään lain kriteerejä eivätkä valvontaviranomaisen jälkikäteisen valvonnan resurssit ole riittäneet puuttumaan esille tulleisiin puutteisiin.

Näkövammaisten liitto pitää ongelmallisena myös sitä, että vastaavista syistä johtuen rekisteröintiä koskevien säännösten voimaantuloa ehdotetaan siirrettäväksi julkisten palveluntuottajien osalta vielä neljällä vuodella.

Valvontalain sääntely rakentuu omavalvonnan ja viranomaisvalvonnan kokonaisuuden varaan. Kumpikin nyt ehdotetuista lykkäyksistä tarkoittaa sitä, että sekä pienten yksityisten palveluntuottajien että julkisten palveluntuottajien valvonta jää hyvin pitkäksi ajaksi vain puutteellisesti toimivaksi tiedetyn omavalvonnan varaan. Näkövammaisten liitto katsoo, että esitysluonnoksessa ei ole riittävästi arvioitu lykkäysehdotusten vaikutuksia palveluja käyttävien asiakkaiden perusoikeuksien kannalta ja muistuttaa, että valvontalain velvoitteita ei tule tarkastella vain palvelunjärjestäjien ja palveluntuottajien hallinnollisen taakan vähentämisen näkökulmasta.

Näkövammaisten liitto pitää myös välttämättömänä huolehtia siitä, että väliaikaisen sääntelyn jatkaminen ei johda sen myöhempään säätämiseen pysyväksi menettelyksi.

Muut kommentit esitysluonnoksesta

Näkövammaisten liitto kiittää mahdollisuudesta lausua lakiesitysluonnoksesta, ja haluaa lausuntopyynnön kohdennettuihin kysymyksiin vastaamisen lisäksi lausua vielä seuraavaa:

Valvontalain 24 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 4 momentti, jonka mukaan palvelunjärjestäjällä olisi oikeus saada ja käyttää salassapitosäännösten estämättä omavalvonnan toteuttamiseksi välttämättömiä asiakastietoja. Säännöksen perustelujen mukaan yksittäistä asiakasta koskevia tietoja voitaisiin käsitellä vain rajallisissa tilanteissa, jos valvontatoimenpide ei muutoin olisi mahdollinen. Näkövammaisten liitto katsoo, että koska kyse on erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien ja muutoin arkaluonteiseksi katsottavien henkilötietojen käsittelystä, tulisi asiakastietojen käytön mahdollisuutta ja niiden käytön seuranta ja valvontaa ohjata vahvemmin kuin vain säätämällä yleisesti tästä mahdollisuudesta.

Näkövammaisten liitto ehdottaa, että lakiesityksen jatkovalmistelussa täsmennettäisiin valvontaviranomaisen lain 35 §:n mukaisten ohjaus- ja arviointikäyntien ja 36 §:n mukaisen tarkastusoikeuden sääntelyä siten, että ohjaus-, arviointi- ja tarkastuskäynnit erityistä tukea tarvitsevien ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden palveluihin tulee tehdä läsnäolokäynteinä ja -tarkastuksina, ei teknisen käyttöyhteyden avulla. Samoin olisi tarpeen säätää siitä, että palveluihin tehtävät tarkastuskäynnit tulee tehdä ennalta ilmoittamatta ja että valvonnan resursseja tulee kohdentaa erityisesti näihin haavoittuviin asiakasryhmiin. Vain siten saadaan tietoa toiminnan lainvastaisuudesta ja muista epäkohdista, sillä esimerkiksi vammaiset henkilöt eivät toimintakyvyn haasteidensa vuoksi aina kykene itsenäisesti tuomaan esiin palvelussa kokemiaan epäkohtia.

Toisena jatkovalmisteluun otettavana asiana Näkövammaisten liitto ehdottaa, että valvontalain 14 §:n mukaisen julkisen tietopalvelun, johon olisi koottu tiedot sosiaali- ja terveystietopalvelujen palveluntuottajista, perustamista ja käyttöönottoa kiirehdytettäisiin sekä palvelunjärjestäjien että asiakkaiden tiedonsaantia varten.

Näkövammaisten liitto pitää välttämättömänä, että valvontalain jatkovalmistelussa huomioidaan myös tulossa oleva uusi sääntely, kuten tällä hetkellä edelleen eduskunnan valiokuntakäsittelyssä oleva lakiesitys teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa ja syksyllä 2026 tulossa oleva hallituksen esitys sosiaalihuoltolain uudistamisesta.

Lopuksi Näkövammaisten liitto muistuttaa siitä, että eduskunta on vuonna 2024 sote-valvontalakia koskevassa lausumassaan edellyttänyt valtioneuvoston seuraavan ja arvioivan valvontalain säännösten toimivuutta sekä palveluntuottajien että palvelujen käyttäjien näkökulmasta. Tästä huolimatta esitysluonnoksen ehdotuksia ei ole riittävästi tarkasteltu palvelujen käyttäjien näkökulmasta, vaikka erityisesti erityistä tukea tarvitsevien ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten palveluissa on erityisiä, ja laillisuusvalvonnan raporttien mukaan varsin usein toteutuvia, perus- ja ihmisoikeuksien laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun riskejä. Näkövammaisten liitto vaatii, että valvontalain jatkovalmistelussa otetaan paremmin huomioon näiden ihmisten korostuneet tarpeet asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistamiseen ja oikeus hyvään terveyden- ja sosiaalihooltoon, palvelujen lainmukaisuuteen ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Kölhi Taina

Näkövammaisten liitto ry - Taina Kölhi, juristi, Näkövammaisten liitto ry